

EENIGE
KRITISCHE ONDERZOEKINGEN VAN PLANTEN
IN S'LANDS PLANTENTUIN
TE
Buitenzorg,
DOOR
J. C. HASSKARL,
MEDEGEDEELD IN BRIEVEN AAN
W. H. DE VRIESE.

Codonopsis cordata Hsskl. — Wat het geslacht betreft, behoort deze plant zeker tot hetzelfde als *C. viridis* Will.; de beschrijving der bloem is echter onnaauwkeurig, omdat zij van de gewone vorming zeer afwijkt; om dezelfde reden ben ik overtuigd, dat ook *Campanumoea* Bl. niet daarvan verschilt en slechts door onjuiste beschrijving niet kan worden herkend. — Bij dit geslacht wordt namelijk door de schrijvers (cf. Endl. Gen. 3074, Suppl. I. p. 1392) van een *involucrum* gesproken, hetgeen niets anders is dan de kelk, welker basis of horizontaal uitge-
1

breide buis (*tubus*) met het vruchtbeginsel is vergroeid, zoodat de vrije rand als het ware onderstaande schijnt te zijn; dit is niets buitengewoons, en wordt bij meerdere planten aangetroffen; nu is echter het vruchtbeginsel verder met de buis van de bloemkroon vergroeid, wat door de auteurs is over het hoofd gezien; de rand van de bloemkroon (*limbus corollae*) is klokvormig-5-deelig, als het ware op het vruchtbeginsel staande (*epigynus*), verwelkend, lang blijvend en eindelijk verdwijnend. De meeldraden zijn met den rand op het vruchtbeginsel aangehecht, zij wisselen met de lobben der bloemkroon af en staan tegenover de kelklobben, uit welke stelling reeds de ware betrekking der kelklobben is te herkennen. Maar er is hier nog eene andere gewigtige zaak op te merken. De vruchten namelijk zijn droog, kapsel-vormig, openspringende. *Codonopsis* heeft echter versch eene vleeschachtige vrucht, ook indien die een jaar heeft gehangen, terwijl zij nimmer openspringt; zij is vioolkleurig, half kogelvormig, echter aan de zijden 5-kantig, afgeplat, dik, van boven als afgesneden, 3-hokkig met uitnemend vleeschachtige zaaddragers (*receptacula*), die met ellipsoidische zaden geheel overdekt zijn, welke tamelijk groot en gepunt zijn. Het buitenste vruchtbekleedsel is dun, klierachtig-vleeschachtig, krimpt bij het droo-

gen in, maar berst nimmer in kleppen open.

Hoewel onze plant, wat het geslacht betreft, niet voor verschillend is te houden van *Campanumoea* Bl., zoo kan ik toch, om de gladde bladen van dit geslacht, om de bloembladen, die van gelijke lengte zijn als de bladstelen en de kelkbladen, die zoo lang als de bloemkroon zullen zijn bij *C. Javanica* Bl., onze plant niet daarmede overeenbrengen. Meer gelijkenis heeft zij met *Codonopsis viridis* Will. (*Wahlenbergia* DC. prodr. VII. p. 424.), maar deze onderscheidt zich door eivormige (en niet-hartvormige) bladen, door bloemstelen, die oksel- of eindstandig zijn, door lijnvormige kelklobben, langere vruchten, aangenomen dat die niet openspringen, zoo als is opgegeven.

C. ovata Roysl. onderscheidt zich door bijna ongesteelde bladen, eindstandige bloemen, eivormige kelklobben, die bijna langer zijn dan de buis, blaauwe bloemkroon en door den habitus. Ik onderscheid dus *Codonopsis cordata* Hassk. door de volgende diagnose :

»*C. perennis*, radice rapunculoidea, ramis volubilibus, glabris, foliis oppositis, petiolatis, cordatis, ovatis, acutis, hirsutulis, subtus glaucescentibus, crenato-serrulatis, 3-5 nerviis; pedunculis axillaribus *unifloris*, petiolo suo longioribus, folio brevioribus, calyce et corolla in alabastro plano, laciniis oblongo-lanceolatis, ob-

solete-serrulatis, corollae lobis paulo longioribus, bacca truncata, nunc hemisphaerica, nunc pentagono-subcylindrica, crassa, violacea; calycis laciniis nunc excretis subaequilonga, corolla emarcida postremo decidua coronata, seminibus ellipsoideis.

Habitat sylvas ad pedem montis ignivomi ad 4000' altit."

2. *Pavetta Teysmanni* Hsskl. Est species intermedia inter *Ixoram* L. et *Pavellam* L. utramque conjungens; nam praebet stylum longiter exsertum, tubum corollae fere duplum longum, stigmate bifido laciniis reflexis.

Diagnosis haec est. Frutex, foliis coriaceis, superne lucidis, inferne opacis, glaucescentibus, breviter petiolatis, oblongis, obtusis, aut vix acutiusculis, basi rotundatis; corymbis pedunculatis, multi- et densifloris, fastigiato-trichotomis; floribus albo-roseis, corollae faucibus glabris; stigmate longe-exserto, bifido, laciniis reflexis, filamentis longiusculis.

Hab. insulam Nusa-kambangan, ubi reperithortulanus indefessus J.E. TEYSMANN. Est affinis *Ixorae barbatae* Rxb., quae differt panicula laxa, corymbosa, faucibus corollae glabris et stigmate minus exserto. *P. macrophylla*, quacum in horto Bogoriensi fuit confusa, differt: foliis haud lucidis, basi attenuatis, corollis candidis minori-

bus quam stylus cum stigmate vix longioribus.

3. *Pavetta arborescens Hasskl.* Diagnosis haec est. Arborescens, glabra, foliis magnis, ellipticis, elliptico-oblongis, aut oblongis-acuminatis, basi acutis, aut obtusis, nunc subattenuatis, coriaceis, breviter petiolatis, floralibus saepe angustioribus; panícula terminali a basi trichotoma, divaricata, foliis minori, corymbosa parviflora, minute puberula, stipulis acuminatis; calycis dentibus minutis, acutis; corollae albae tubo 4 lin. longo, limbo reflexo, tubum dimidium aequanti, stigmatibus exsertis revolutis; baccis subglobosis exsuccis.

Habitat Javae occidentalis sylvas montanas. Nomen Sundaicum Kisokka Gedeh. Differt a specie nostra *Ixora undulata Roxb.* foliis lato-lanceolatis (?), bacca transverse-ovali, didyma; *Ix. arborea Roxb.* foliis obtusis, stigmate in fauce corollae; *Ix. oxyphylla Wll.* foliis longe-acuminatis, stipulis apice et calycis laciniis subulatis; *Ix. spectabilis Wll.* foliis superioribus ovatis, amplexicaulibus; *Ix. longiflora Don*, foliis, ramulis, inflorescentia et fructibus villosis; *Ix. Timoriensis Dcn.* foliis oblongis, basi et apice attenuatis, calycibus vix dentatis; *Ix. Gardneriana Benth.* corollae laciniis ovatis; *I. Schomburgkiana Benth.* foliis subacutis, basi angustatis stipulisque aristatis.

4. *Bertiera chrysantha* Hassk. Valde accedit ad Menostoriam DC., quod genus calycis dentibus deciduis solummodo diversum videtur. Inter Bertierae sectiones nulla reperitur calycis laciniis horizontalibus conniventibus, quae in Menostoria forsitan sunt neglectae. In Manetia, cui DC. affinem dicit Bertieram, dentes accessorii pariter reperiuntur ac in nostra specie hacce et in *B. fasciculata*, etsi solummodo glandulaeformes evadunt minuti; bacca est carnosa nec exsucca, flores aurei, nec albid.

Inter species *Bertierae*, *B. Javanica* differt: caule simplici, humili, foliis hirsutis, corollae tubo albido brevi; *B. fasciculata* Bl. corymbis brevibus petiolo vix longioribus, pedicellis subfasciculatis (tubo corollae elongato e diagnosi Bl. nec autem vera!); *B. lateriflora* Bl. corollae rubentis tubo elongato, faucibus velutinis, calycis dentibus acuminatis; — omnes calycis laciniis in fructu haud horizontali conniventibus. Diagnosi haec est:

Frutex foliis obovato- s. oblongo-ellipticis, acutis, basi cuneato-attenuatis; corymbis raris trichotomis; ramis et pedicellis patentissimis; corolla aurea, stigmatibus binis, baccis carnosis albidis, calycis laciniis horizontaliter conniventibus.

Habitat sylvas pedis montis Gedeh Javae occidentalis, mensibus Majo et Julio flores fructusque gerens.

B. macrocalyx Hassk. Calycis tubo majori, ovoideo, glaberrimo, limbo majori, in fructu dein magis producto, cupuliformi, laciniis basi latioribus, sinu minus lato sejunctis; inflorescentia majori, magis patenti-erecta, fructus majoribus irregulariter subangulatis.

Habitat eadem loca cum praecedente, eodemque tempore floret et fructificat.

5. *Lactaria salubris* Rumph. Amb. II. 255. t. 84. Bij DC. prodr. VIII. 354. 5 staat zij onder *Cerbera*, en wel onder den naam van *C. oppositifolia* Lam. In BLUME's bijdr. is zij ook als *Cerbera salutaris* voorgesteld. G. DON noemt haar *Calpicarpum Lamarkii*, en in zijn *Museum botanicum*, I. 158. heeft BLUME haar eindelijk tot *Ochrosia* Juss. getrokken, maar om dit mogelijk te maken de karakters van dit geslacht eenigzins uitgebreid. Echter stemt de natuur daarmede niet overeen, en verschilt *Ochrosia* daarvan door de trechtervormige bloemkroon, het 1-hokkig vruchtbeginsel, de eitjes, die op twee reeksen zijn gesteld, het putamen, dat houtachtig, fibreus, onvolledig-tweehokkig of 1-hokkig is, de zaden door misdragt 1—2, niet gevleugeld en eene vleeschachtige kiem. Ik heb dezelve dus van al die geslachten gescheiden, en het geslacht *Lactaria* als nieuw opgesteld, met het volgende karakter:

LACTARIA.

Calyx 5-partitus, eglandulosus, parvus, corolla hypocrateri-morpha, tubo cylindrico, supra medium paulo inflato, faucibus leviter constrictis, laevi, intus ad filamenta tubo fere toto adnata piloso; laciniis quinque ovato-oblongis, acutis, aestivatione vix dextrorsum tortis, fere erectis, dextrorsum imbricatis, appendicibus faucium nullis; stamina corollae tubo infra medium insertis; filamentis huic adnatis, apice tantum breviter liberis, filiformibus; antheris lineari-lanceolatis, acuminatis, filamentorum parte libera duplo majoribus, gracilibus, connectivi processu perparvo acuto apiculatis. Germina bina vix ima basi connata, parva, glabra, teretia, acuta, facie interna planiuscula bilocularia, gemmulis in loculo quoque duobus superpositis, septo completo placentiformi medio insertis, erectis, ovatis; stylo filiformi, brevi, stigmathe antheras haud tangente capitato, urceoliformi, basi subgloboso altius angustato, cylindrico, pilosulo, summo apice conico, breviter bilobo. Drupae oviformes, plerumque binae, nunc abortu unica, apice acutae divergentes, epicarpio laevi membranaceo, granoso, carnosio, sat copioso, endocarpio lignoso, compresso obovato, apice conico, acuminato, longitudinaliter striato et apicem versus mucronulato, in latere latiore utroque leviter

sulcato, altero latere dein dehiscente, ibique semina germinantia plantam juvenilem emittentia fructumque in latere opposito perforantia, quo modo fructus in duas partes aequales sejunguntur. Endocarpium transverse incrassatum, biloculare, juxta loculos iisque parallele cavitates binas grandes cylindrico-subreniformes basi obtusas, apicem versus attenuato-acutas, pulpa albida carnosa foetus gerens. Semina in loculo quoque 2, aut abortu 1, dissepimento chartaceo duplici, fragili endocarpii diametro breviori, transverso, intus glaberrimo nitido arcte adpressa, compresse-ovato-suborbicularia, apice subacuta, margine toto anguste alata; albumen semen implens corneum; embryum inversum albidum cingens eoque plus duplo longius; cotyledones planae tenues, subrotundo-ovatae; radícula cotyledonibus paulo longior.

Lactaria salubris Rumph.; foliis coriaceis oppositis, in apicem ramorum (ex descriptione Rumphii) ternis, verticillatis, obovatis, basi cuneatis, apice obtusis, imoque retusis (Rumph); cymis longe-pedunculatis; bracteatis, multifloris; bracteis lanceolatis; floribus pedicellatis, albidis, graveolentibus; folliculis binis aut solitariis, flavescentibus, ovoideis, acutis, dein rugosis, fibrosis, 2-spermis eorumque cavitatibus fibris lignosis repletis.

L. calocarpa Hsskl.; foliis coriaceis verticilla-

tis 3-4nis obovato-oblongis, apice obtusis sive rotundatis, basin versus longe-attenuatis, nunc cuneatis, breviter petiolatis; cymis subumbellatis, brevipedunculatis, oliganthis, bracteis minutis, e basi lato-acutis, floribus sessilibus flavescentibus; folliculis binis rarius solitariis, ovoideis acutis, coloratis, brevibus, carnosius, 4-spermis eorumque cavitatibus carne spongioso repletis.

E Sydney allata in hortum Bogoriensem

6. Bij de afbeelding en beschrijving van *Kopsia arborea* BL. Rumph. IV. 27, t. 181 heeft BLUME zijne *K. flavida* l. c. 28. 3. daarmede vereenigd. Deze laatste, welke zeer veel overeenkomst met *K. arborea* heeft, is in de laatste jaren ook op Java gevonden, en zoo is het gekomen, dat waarschijnlijk vroeger vrucht dragende takken ook daarvan zijn verzameld, en als *K. arborea* in het Herbarium zijn gebracht. In de afbeelding behoort de vrucht tot *K. flavida*; deze is echter l. c. f. 9. zeer onnaauwkeurig afgebeeld, want van beide soorten is zij olijfvormig (die van *K. flavida* iets langwerpiger), aan de basis iets ongelijk, aan de punt stomp of afgerond (maar niet ingedrukt noch 5-groevig), op den buik met eenen ligt verheven naad voorzien, die bij *K. flavida* ligt gegroefd is; meest komen ze tot twee uit eene bloem; die van *K. arborea* staan onder

eenen stompen hoek half regtop, die van *K. flavida* zijn horizontaal uitgespreid en daarbij grooter.

7. *Kopsia Vincaeflora* BL. behoort niet tot dit geslacht, maar wel tot *Calycarpum* DON. Deze plant is niets anders dan *Calyc. Roxburghii* G. DON., *Kopsia fruticosa* DC. Prodr. VIII. 352. 1. WICHT heeft die in zijne *Icones* II. 431. reeds afgebeeld, de vrucht is echter onduidelijk, zoo als uit de volgende beschrijving kan blijken : *Drupae plerumque solitariae, altera abortiva ad basin vegeta persistente, ex basi ovata uniformes, a latere utroque compressiusculae, supra medium dorso subcurvatae, ventre ab apice ad medium protuberante valde tumido, sulcato, labio pudendorum virginis impuberae referenti, dein in sulco leviter bivalves, coriaceae, molliter puberulae, velutinae, 7 lin. longae, 4 lin. latae, 3 lin. crassae, monospermae.*

8. Ten slotte nog eenige opmerkingen over de geslachtsbestemming van *Hydnocarpus heterophylla* BL. Rumph. IV. 22. t. 178. B. 1. (zonder bloemen) en in Mus. bot. 15. 27. zonder bijvoeging overgenomen. Uit die herhaalde bestemming meende ik te mogen besluiten, dat er omtrent de geslachtsbepaling dezer plant geen twijfel kon bestaan, toen ik haar toevallig in den tuin te *Buitenzorg* aantrof,

en de begeerte om eene nog vrij zeldzame plantenfamielie nader te leeren kennen, mij deed besluiten een goed aantal bloemen mede te nemen en te onderzoeken. Hoe rees echter mijne verwondering, toen ik zag, dat deze bloemen volstrekt niet met de beschrijving der bloemen van dit geslacht overeenkwamen, maar zich door het viervoudig getal der bloesemdeelen, door dubbel zoo veel kroonblaadjes als kelkblaadjes en dubbel tot viervoudig zoo veel meeldraden als bloembladen daarvan onderscheiden. Maar ook van *Pangium* waren die bloemen wezenlijk verschillend, vooreerst ook door het viervoudig getal der bloemdeelen, dan ook door *sepala imbricata*, door het groot getal van meeldraden in de mannelijke en hun drievoudig getal in de hermaphroditische bloem, door het bolvormig vruchtbeginsel, door aanwezigheid van bijblaadjes, korte bladstelen, bijna onverdeelde rand der bladen, door de mannelijke bloemen, die op elkander volgend een kleine *cyma* vormen en door kogelvormige vruchten. Deze plant vormt dus een nieuw geslacht der *Pangiaceae*, hetgeen ik, omdat het zoo lang met de anderen is verward geworden en over het hoofd gezien, *Taraktogenos* (van *ταρακτός* verward en *γένος* geslacht) heb genoemd en op de volgende wijze gekenschetst:

Char. gen. Flores polygami. Calyx in alabas-

tro imbricativus 4-sepalus, sepalis deciduis, exterioribus paulo minoribus. Corolla 8-petala, squamae totidem iis oppositae et basi adnatae. ♂. Stamina ∞, petalis duplo longiora, filamenta filiformia libera hirsuta, antherae sagittatae, loculi apice convergentes, basi divergentes, longitudinaliter dehiscentes; ♀ stamina triplici petalorum numero, iis marium conformia et fertilia (?). Germen subglobosum pyri-forme hirsuto-sericeum, 1-loculatum, basi leviter attenuatum; stigma sessile peltatum 4-radiatum; placentae parietales, gemmulae plurimae. *Fructus* vide BL. l. c. descr. optima.

Ik heb deze plant, omdat toch de species-naam »heterophyllum" niet zeer beteekenend is, en het verschil der bladen niet zóó groot is, ter eere van den beroemden kruidkundige, die deze plant in zijne Rumphia zoo fraai heeft geillustreerd, *Taraktogenos Blumei* genoemd. Hare uitvoerige beschrijving, zoo als ook die van een 150-tal andere min of meer onbekende en kritische planten, zullen binnen kort te *Batavia* in het Natuurkundig Tijdschrift voor Ned. Indie het licht zien, en heeft men reeds met den druk begonnen.

Buitenzorg,
25 Julij 1855.

J. H. HASSKARL.